

Dr Zorica Mršević

Mirjana Wagner

**Ilustracije
Katrin Kremmler**

ŽENSKA PRAVA: PRAVNA VODIČICA ZA ZLOSTAVLJANU ŽENU

**Tražite svoja prava. Jedino tako možemo postići da se zakon poštuje
i sprovodi**

SADRŽAJ

I UVOD □

1. ZA POČETAK kako i zašto? (ovo još nije pravi Uvod) □
2. UVOD (tek je ovo pravi Uvod) □
3. ŠTA JE ZLOSTAVLJANJE ŽENE? □
4. AKO PRIPADATE NEKOJ OD KATEGORIJA ZLOSTAVLJANIH ŽENA, ŠTA TREBA I ŠTA MOŽETE DA UČINITE □
5. TAKTIKE PREŽIVLJAVANJA □

II DRŽAVNI ORGANI I INSTITUCIJE □

1. DRŽAVNI ORGANI KOJI PRUŽAJU ZAŠTITU ZLOSTAVLJANOJ ŽENI □
2. ŠTA JE PORODIČNO PRAVO □
3. KAD SE MOŽETE OBRATITI CENTRU ZA SOCIJALNI RAD □
4. KAD I KAKO MOŽETE KORISTITI SUDSKU ZAŠTITU □
5. INTERVENCIJA MILICIJE □
6. TUŽILAŠTVO □
7. PRIVOĐENJE, PRITVARANJE I PUŠTANJE NASILNIKA □
8. ZAŠTITA OD DALJEG NASILJA □
9. PROCEDURA □
10. BRAK I PORODIČNI ODNOSI U SLUČAJU RAZVODA □

III ŠTA PIŠE U KRIVIČNOM ZAKONU □

1. KRIVIČNA DELA U SLUČAJEVIMA NASILJA PREMA ŽENAMA □
2. ŠTA TAČNO PIŠE U KRIVIČNOM ZAKONU O SILOVANJU □
3. ŠTA TAČNO PIŠE U KRIVIČNOM ZAKONU O INCESTU □
4. KADA USLED ZASTARELOSTI KRIVIČNO GONJENJE VIŠE NE MOŽE DA SE PREDUZME □
5. DOSTIGNUĆA U SVETU U POGLEDU KRIVIČNOPRAVNE ZAŠTITE PRAVA ŽENA □

IV ČESTA PITANJA (PROBLEMI) S KOJIMA SE SUSREĆU ZLOSTAVLJANE ŽENE □

1. VAŠ MUŽ (ČLAN PORODICE) PIJE □
2. ŽELITE DA ABORTIRATE □
3. GRUPE SAMOPOMOĆI □
4. ČLAN PORODICE JE POGINUO (POVREĐEN) NA RATIŠTU □

- 5. ŠTA SU TO OPŠTINSKE SLUŽBE PRAVNE POMOĆI? □
- 6. ŠTA JE TO FEMINIZAM □
- 7. VAŽNE INFORMACIJE I TELEFONI □
  - 7.1. Ženske grupe u Beogradu □
  - 7.2. SOS telefoni za žene i decu žrtve nasilja van Beograda □
  - 7.3. Stanice milicije □
  - 7.4. Medicinska pomoć □
  - 7.5. Centri za socijalni rad □
  - 7.6. Opštinske službe pravne pomoći □
  - 7.7. Informacije za izbeglice □

I UVOD

1. ZA POČETAK KAKO I ZAŠTO? (OVO JOŠ NIJE PRAVI UVOD):

1.1. Kako?

Jednog toplog, letnjeg dana 1994. do Beograda je došla, ko zna kojim putevima, predavana iz ženske ruke u ruku, jedna mala knjižica. Napisana je u Zagrebu, gde su neke žene, slične nama, želele da pomognu ostvarivanju ženskih prava putem jednostavnog, preglednog i svima pristupačnog Pravnog vodiča za zlostavljanu ženu. Već posle prvih stranica smo shvatile da je to prava stvar, neophodna i nama ovde u Beogradu.

Neposredna primena, međutim, nije bila moguća zbog različitih propisa, različitih nadležnosti i drugačijih institucija koje postoje u dve države.

Međutim, ženski problemi su isti. Isto je nasilje i njegovi oblici i sve ono prateće koje snalazi žene. Iste nedoumice, i strahovi. Ista pitanja postavljaju zlostavljane žene i tamo i ovde. I svuda, uostalom. Sveprisutna je i neobaveštenost žena o postojanju sopstvenih, zakonom zagarantovanih prava, kao i postojanju zakonom regulisanih procedura za njihovo sprovođenje. Tako se nametnula potreba da se napiše jedna pravna vodičica, sadržinski orijentisana na domaće propise.

Strukturalno, namerno smo pratili ideju zagrebačkog uzora. Smatrale smo da je premalo zabeležene i priznate ženske tradicije, pa smo želele, da otvoreno priznajući uzore, napravimo ne samo domaću, specifičnu, već i bolju vodičicu, kroz naše propise, namenjenu zlostavljanim ženama iz naše sredine.

1.2. Zašto

Zakoni nisu pisani protiv žena. Ipak, oni nisu dovoljno senzibilni u odnosu na specifične probleme žena. Takođe, između onog što je napisano u zakonu i praktičnog ostvarenja prava, put je, u nekim (mnogim) slučajevima, za žene često dug i neizvestan. Na tom putu su mnoge prepreke u vidu predrasuda okoline, lične neobaveštenosti i strahova same žene, neažurnih procedura i institucija, patrijarhalnih stavova i vrednovanja privatnih i službenih lica sa kojima žena – žrtva nasilja komunicira.

Ova knjiga je napisana sa iskrenom verom da se na kraju toga puta ipak nalazi pravda. Ona tamo mora biti, jer je ni na jednom drugom mestu nema.

Želimo da ovom knjigom pružimo ženama osnovne informacije o tome kako da upotrebe pravni sistem i gde da potraže pomoć da bi se u tom pogledu obavestile i snašle.

Želimo da ih podstaknemo i ohrabrimo da zahtevaju svoja prava, da traže pomoć, da se, zajedno sa nama, bore za svoju i našu, žensku istinu i pravdu.

2. UVOD (TEK OVO JE PRAVI UVOD)

Jedno od pitanja koje se upućuje zlostavljanim ženama kada se obrate SOS telefonu, je način kako one misle da bi mogla da se reši situacija u kojoj se nalaze. Dve trećine zlostavljanih žena smatraju da rešenje situacije leži ili u jednom posebnom pravnom postupku – razvodu, ili kroz generalno bolje poštovanje zakonskih propisa, efikasnije sprovedene zakonske procedure, ažurnije ponašanje nadležnih službenih lica. Prepreka za ostvarenje ta dva rešenja je najčešće nepoznavanje propisa od strane zlostavljane žene, kao i birokratski, nedovoljno senzibilan odnos službenika u institucijama koje treba da joj pomognu.

Ova knjiga namenjena je pre svega zlostavljanim ženama; u njoj se, po prvi put na jednom mestu nalaze objašnjenja relevantnih propisa i načina za njihovo sprovođenje, koji omogućuju pravnu zaštitu od nasilja. Ono što se nalazi u aktuelnim pravnim propisima, međutim često nije dovoljno da zaštiti ženu od nasilja; za mnoge situacije nema pravog ili dobrog rešenja; posebnost situacija trpljenja pojedinih oblika nasilja vrlo često nije uočena od strane zakonodavca. Ipak, mnogo toga se može postići maksimalnim korišćenjem važećeg prava, pod uslovom da se ono poznaje, a to je upravo ono što ovom knjigom ženama želimo da omogućimo.

3. ŠTA JE ZLOSTAVLJANJE ŽENA?

Žene najviše trpe od tzv. domaćeg nasilja. Ono podrazumeva fizičko, psihičko i seksualno nasilje, materijalnu i radnu eksploataciju, kršenje reproduktivnih prava. Učinioci su najčešće ženin partner, muž, vanbračni drug, bivši muž, ali i otac, očuh, deda, sin, brat, svekar, komšija, poznanik itd.

3.1. FIZIČKO ZLOSTAVLJANJE najčešće podrazumeva:

Premlaćivanje, šamaranje, udaranje pesnicama, pljuvanje, bacanje na zid ili pod, šutiranje nogama, davljenje, savijanje ruku, vezivanje, zatvaranje u zaključane prostorije, nanošenje opekotina pikavcima, peglama ili drugim vrelim predmetima, udaranje drvenim, metalnim ili drugim predmetima, izbacivanje iz kuće, posebno noću, po zimi ili nevremenu, i slično.

3.2. PSIHIČKO ZLOSTAVLJANJE najčešće podrazumeva:

Pretnje batinama ili drugim oblicima fizičkog nasilja, podrugljivo omalovažavanje vaših osobina, izgleda, inteligencije, prijatelja, članova porodice, ljubomorni ispadi, ispitivanje i optuživanje za neverstvo, izolovanje od prijatelja i članova porodice, pretnja da će vam oduzeti decu, zabrana posedovanja stvari koje su vam izuzetno važne, uništavanje nameštaja ili ličnih stvari koje su vam važne, kontrolisanje/uništavanje dnevnika, ličnih beležaka, pisama i pošte, uskraćivanje novca i mogućnosti raspolaganja njime, čak iako vi zarađujete, pretnja da će vas izbaciti iz kuće, da ćete biti poslani na psihijatrijsku kliniku, pronošanje ličnih prilika uvredljive sadržine, itd.

3.3. SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE najčešće podrazumeva:

Ostvarivanje seksualnog odnosa ili seksualnih aktivnosti, protiv vaše volje, prisiljavanje na učestvovanje u seksualnim aktivnostima (bludne radnje) koje vam ne prijaju ili su ponižavajuće, ili u vreme kada vam to ne odgovara, prisiljavanje na gledanje pornografskih časopisa ili filmova, i slično.

3.4. EKONOMSKO ZLOSTAVLJANJE najčešće podrazumeva:

Nasilni partner kontroliše sva novčana sredstva, zarade i primanja, vaša i njegova, polaže isključivo pravo na donošenje odluke o svakoj (većoj) kupovini, samostalno trošenje sopstvenih primanja na provod, za davanje svojim roditeljima i sl., dok se celo zajedničko domaćinstvo izdržava od vaših primanja; davanje dnevnih iznosa za redovne troškove u kontrolisanom/nedovoljnom iznosu; neplaćeni rad u njegovoj delatnosti; vođenje stana, kuće, vikendice, automobila i drugih dobara, na njegovo ime, stalno insistiranje na tome da ste vi rasipni, nerazumni, da ne znate da raspolazete novcem, odsustvo vaše autonomije u pogledu nalaženja posla, stupanja u radni odnos, promene radnog mesta, uzimanja kredita i slično.

3.5. Druge vrste nasilja

Žene trpe i razne druge oblike nasilja, kao što su seksualno ucenjivanje i zloupotrebe na radnom mestu, maltretiranje usamljenih žena na javnim mestima, ulicama, autobusima i sl., stalno prisustvo realnih opasnost za ženu kada se u određeno doba noći nađe u određenim (svim) parkovima i ulicama, dobacivanje na ulicama, kafanama i restoranima, onemogućavanje ženi da bez muške pratnje posećuje neke ugostiteljske objekte, napadi na autostoperke, napadi, silovanja i ubistva prostitutki, itd. Međutim, najveći broj najučestalijih, praktično svakodnevnih napada dešava se u kući i spada pod pojam "domaćeg nasilja."

4. AKO PRIPADATE NEKOJ OD KATEGORIJA ZLOSTAVLJANIH ŽENA, ŠTA TREBA I ŠTA MOŽETE DA UČINITE

Zlostavljana žena mora biti spremna na donošenje mnogih važnih i teških odluka. Ona je u situaciji da umesto nje to niko drugi ne može učiniti.

Pre svega, ona mora naći načina kako da zaštiti sebe i svoju decu od nasilnika, pokušavajući istovremeno da donese odluku da li će ga zauvek ostaviti ili ne.

Mnoge žene se u toj situaciji neizvesnosti i nesagledavanja povoljnog ishoda napuštanja nasilnog partnera, radije odlučuje za nastavak života u nasilnoj zajednici. To je stresna situacija, posebno ako imate decu, ako ste nezaposlene, ako se nasilnik protivi vašem odlasku ili predlozima za razvod, ako vas sredina osuđuje ili vas bar ne podržava u toj odluci. Međutim po svim iskustvima, retko ili nikada, može da dođe do trajne i stvarne normalizacije porodičnih odnosa. Uprkos svim kompromisima i žrtvama sa ženske strane, uprkos privremenog, kratkotrajnog popravljanja situacije u kući, nasilje ostaje trajna pojava.

Da biste rešili da ostavite nasilnog partnera, dobro je da znate šta treba (možete) da preduzmete, kako izgleda sve ono što vam predstoji da ostvarite svoja zakonska prava kao i finansijska potraživanja.

5. TAKTIKE PREŽIVLJAVANJA

5.1. Trenutna zaštita od neposrednog nasilja

Važno je da sebe zaštitite. Kada ste fizički napadnuti, u nekim situacijama trenutno rešenje je bekstvo i zaključavanje u neku od prostorija zajedničkog stana koga delite sa nasilnikom; bekstvo kod komšinice, roditelja, prijateljice, rodbine; glasno vikanje, zvanje u pomoć, vriska, stvaranje buke bacanjem i razbijanjem stvari ili prozora, da bi se privukla pažnja komšija koje onda mogu da intervenišu u vašu korist. Najbolje je da najbliža komšinica bude upućena da postoji mogućnost od nasilja u kući, pa kada čuje buku, galamu, lupanje, treskanje po kući i slično, pozove miliciju.

Nemojte da se ustručavate od ovakvih postupaka, zbog navodne sramote ili bojazni od toga "šta će svet misliti". Nasilje koje trpите nije vaša sramota – vi nikoga ne tučete i ne napadate. Ona je samo i jedino sramota nasilnika, koga od nje ne treba štiti.

5. 2. Poziv miliciji

Dobro je da kada god dođe do nasilnikovog napada, pozovete miliciju. Opšti telefon 92 koristite samo ako ne znate broj stanice milicije u vašoj opštini gde živite: nastojte da svakako saznate taj broj i da ga imate pri ruci ili da ga znate napamet. Kada dobijete dežurnog, ma koliko bili uplašeni, nastojte da mu objasnite tačno šta se dešava, da mu predočite ozbiljnost situacije i neophodnost slanja patrole; takođe, dajte tačno i precizno svoju adresu (broj lamele, ulaza, stana, napomenite npr. da se radi o dvorišnom stanu, ulazu preko zajedničkog balkona, mansardi, međuspratu i sl.). U slučaju da nasilnik poseduje oružje ili vam njime preti (pištolj, puška, nož, sekira, bomba), obavezno to naglasite miliciji.

Ako ste toliko uplašeni da sve to ne možete da učinite, obratite se SOS službi za žene i decu žrtve nasilja i zamolite njih da umesto vas pozovu miliciju. Do milicijske intervencije češće i lakše dolazi na poziv žrtve. Oni se takođe odazivaju i na pozive neposrednih svedoka, dakle komšija, prolaznika i sl. dok pozive SOS-a često ne uvažavaju. Zato nastojte da se maksimalno pribere i sami telefonirate miliciji, ako je to ikako moguće.

Kada milicija dođe, može se desiti da ne privede nasilnika nego ga samo opomene.

Ne dozvolite da samo on govori i objašnjava situaciju kako njemu ide u korist, već se koncentrišite: ispričajte o nasilju koje ste (ako ste) i ranije trpeli od nasilnika. Insistirajte kod milicije da oni podnesu prekršajnu prijavu protiv nasilnika. Takođe uzmite ime i telefon vođe patrole milicije kako bi se informisali o preduzetim radnjama, ili kako bi kasnije njega predložili kao svedoka u krivičnom postupku. Ako patrola želi da privede nasilnika, nemojte je sprečavati u tome (zbog eventualne porodične "sramote", sažaljenja, iznenadne promene mišljenja ili iz bilo kog razloga), i moliti je da ga ne diraju!

5. 3. Kuda otići

Intervencija milicije je samo trenutno rešenje situacije. Nasilnika će, milicija eventualno i privesti, ali će se on odatle vratiti. Strah od sledeće milicijske intervencije će ga proći i nasilje će se nastaviti.

Kada god se pitate kuda možete otići, a posebno ako ste u situaciji da sami sebi odgovorite, "pa ja nemam kuda", setite se da postoje roditelji, rođaci, prijateljice, a takođe i mreža autonomnih ženskih komuna-skloništa u Beogradu. Do smeštaja u skloništu možete doći obraćanjem SOS telefonu ili Autonomnom ženskom centru protiv seksualnog nasilja.

Ipak, mnoge će moći da pronađu i neko drugo, stalnije ili sigurnije rešenje, kao što su povratak roditeljima, odlazak kod prijateljice, stavljanje u upotrebno stanje roditeljske ili rođačke vikendice, mogućnost stanovanja uz čuvanje stana čiji su vlasnici u inostranstvu, i slično. O svim mogućnostima treba dobro razmisliti. Ako se odlučite na sklonište, treba da znate da je to sigurno mesto za vas i vašu decu, ali da najčešće nije dovoljno komforno i da ćete se naći u situaciji da delite vrlo skromne stambene i ostale pogodnosti sa većim brojem nepoznatih žena, koje su tu najčešće smeštene sa brojnom decom i koje imaju različite navike. Tu možete razmisliti o tome kuda ćete dalje uz donošenje važnih odluka za vaš život. Volonterke SOS-a, Autonomnog Centra i skloništa, moći će da vam pruže informacije o mogućnostima ostvarivanja osnovnih prava u pogledu zaštite od nasilja, da vam olakšaju komunikaciju sa institucijama i slično.

Ako u skloništu trenutno nema mesta ili se ipak odlučite za neku drugu varijantu, treba da znate da će vas nasilnik lakše pronaći na svim tim drugim mestima, jer ih je tokom zajedničkog života i sam upoznao. Takođe, prijatelji, rodbina i sami roditelji, ne moraju uvek da budu na vašoj strani, da pokažu razumevanje i osetljivost neophodnu da bi ste se osetili zaštićenom i podržanom. Oni za to nemaju ni dovoljno iskustva, niti umeća, a čest je slučaj da robuju i patrijarhalnim vrednostima, pa da vam zajedno sa krovom nad glavom, ponude razna posredovanja ili "savete" o "nužnosti da spasete brak", koji vama ne idu u korist.

Ako napuštate stan da biste se sklonili od nasilnika, potrudite se da on za to "novo mesto življenja" ne sazna. Ako zna gde se nalazite, onda je dobro imati pored telefona i broj opštinske stanice milicije, ili zamoliti komšinicu da na vikend, lupanje, buku, pozove miliciju.

5.4. Da li otići kod lekara?

Ako imate fizičke povrede kao rezultat zlostavljanja, potrebno je da ukoliko živite u Beogradu odete u najbližu ambulantu, a ako je prošlo radno vreme, u Urgentni centar. Žene iz unutrašnjosti treba da se jave dežurnom lekaru. To je važno iz dva razloga od kojih je prvi, pravilno saniranje povreda. Drugi je da dobijete potvrdu o vašim povredama, zbog podnošenja krivične prijave, privatne tužbe ili prekršajne prijave, kako biste zaštitili svoja zakonska prava. Potrebno je da skrenete pažnju lekaru na sve postojeće povrede, modrice, hematome, oguljotine, ogrebotine, rane i slično. Takođe je potrebno da lekaru kažete da su postojeće povrede posledica zlostavljanja od strane određenog lica i da insistirate da se sve povrede unesu u vaš karton i u lekarsko uverenje. Skrećemo pažnju da sud uzima u obzir i povrede koje lekar konstatuje na uobičajenom formularu (uput za specijalistu) ili receptu, ali sa naznakom vašeg imena, imena lekara i sa pečatom zdravstvene ustanove. Ovo naglašavamo, jer se traženje lekarskog uverenja o povredama u nekim ustanovama naplaćuje, dok je ovakav izveštaj lekara besplatan.

Ne čekajte da vas lekar to pita: sami mu saopštite poreklo povreda. Nastojte da ne osećate stid takvog intenziteta da ne biste bili u stanju da kažete medicinskom osoblju da su fizičke povrede posledica zlostavljanja. Važno je da se to konstatuje, a ne da se prikriva.

Vaše povrede su sramota za nasilnika a ne za vas. Lekarsko uverenje koje ćete dobiti važan je dokaz u postupcima koje ćete kasnije voditi. Ako se nasilje ponavlja, izvadite lekarsko uverenje svaki put.

5.5. Šta treba poneti sa sobom

Vaša sigurnost i sigurnost vaše dece je najvažnija. Ako ste u situaciji da morate smesta ili hitno da napustite zajednički stan koji delite sa nasilnikom, potrebno je da ponesete sa sobom samo ono zbog čega nećete imati problema.

Ako želite da zadržite decu, najbolje ih povedite sa sobom u trenutku napuštanja stana. Ovo posebno iz razloga što centri za socijalni rad, kod odlučivanja kome će od roditelja dodeliti dete, cene i faktičko stanje. Ako postoji bilo kakva opasnost, pozovite miliciju da vam pomogne. Vi imate pravo da povedete decu sa sobom. Ako to ne možete iz bilo kojih razloga da uradite u istom momentu kada i sami odlazite, obratite se centru za socijalni rad i zahtevajte hitno donošenje odluke centra o privremenom smeštaju dece do trenutka kada budete sposobni da se o njima brinete.

Nekoliko dana unapred, posvetite što je moguće više vremena za pripremu. Pokušajte da ponesete samo one stvari koje su realno najpotrebnije ili vam najviše znače. Ako nosite sa sobom stvari koje ste zajedno koristili sa nasilnikom, nemojte ih prodavati, oštetiti, ili dati u "pogrešne ruke" tobože na čuvanje. Ponesite ono što je lično vaše, nad čime je vaše vlasništvo nesporno, a ono što bi se trebalo kasnije deliti, ostavite za posle, sem ako vam nije preko potrebno.

Obavezno ponesite sa sobom: službena dokumenta, kao što su pasoš, štedne knjižice, kreditne kartice, čekovne knjižice i kartice žiro i tekućih računa, lična dokumenta, kao što su lična karta, vozačka dozvola, izvodi iz matične knjige rođenih (vaš i vaše dece), dokumentaciju o sticanju stana i druge imovine stečene u braku, zdravstvene knjižice; neophodne lekove i druge higijensko-medicinske potrepštine, ključeve od kuće/stana, automobila, sefa, najnužniju odeću za vas i vašu decu, najdražu igračku ili knjigu vašeg deteta, i ostale stvari za koje smatrate da su vam neophodne.

5.6. Da li možete napustiti mesto u kome živite?

Vi ste slobodni da napustite mesto, grad i državu u kojoj živite i činjenica da ste u braku vas u tome ne sprečava. Iz činjenice da ste napustili nasilnu zajednicu, neće moći da se izvuče zaključak da ste "krivi" za raspad braka, niti sud može doneti takvu odluku, niti vam se može oduzeti starateljstvo nad decom, alimentacija, pravo nad zajedničkim stanom, niti bilo koje drugo pravo. Međutim, da bi izveli maloletnu decu iz zemlje, potrebna je i saglasnost oca dece. Ne smatra se "kidnapovanjem" dece ako ih odvedete od kuće a nasilnika o tome odmah ne obavestite. Međutim, kad sud donese rešenje kojim vas obavezuje da dozvolite ocu da viđa svoju decu, onda mu morate to i omogućiti u vreme i na način kako je to u rešenju i kasnije presudi naznačeno.

5.7. Pravljenje beleški-vođenje dnevnika

Bilo bi korisno da pišete dnevnik ili vodite beleške. Napišite imena i adrese svedoka koji mogu da potvrde pred sudom vreme i način izvršenja nasilja. Takođe, napišite i pobrojte svu imovinu koju ste stekli u braku, kao i dokaze (dokumenta, svedoci i sl.) koji će to potvrditi.